

Μουσεία και βιβλία μουσειακής εκπαίδευσης

Εύη Καραγιαννίδου

M.Sc. Ψηφιακός Πολιτισμός, Τμήμα Πληροφορικής, Πανεπιστήμιο Πειραιά
M.Sc. Συντήρηση και Αποκατάσταση Μνημείων και Ιστορικών Κτιρίων, Πολυτεχνική Σχολή,
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Frederick University Κύπρος
M.Sc. Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ε.Α.Π.
M.Sc. B.Sc. Χημεία, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Χημείας, Α.Π.Θ.
envrykleia21@hotmail.com

Περίληψη

Σε όλες τις κοινωνίες τα παιδιά αποτελούν πάντα μια ιδιαίτερη ηλικιακή ομάδα. Οι γνωστικές τους ικανότητες διαφέρουν από αυτές των ενηλίκων και πρέπει να διανύσουν μια περίοδο μαθητείας ώστε να μπορέσουν να κατανοήσουν τον εαυτό τους και τους άλλους σύμφωνα με τους κανόνες του πολιτισμού τους. Οι ιστορίες για το παρελθόν έχουν θεμελιώδη σημασία σε αυτή τη διαδικασία ένταξής τους στον κόσμο και στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Η μύηση των παιδιών στον αρχαίο κόσμο θα πρέπει να τούς ανοίγει το δρόμο προς την κατανόηση των δυνατοτήτων, των διαφορών και των ομοιοτήτων των ατόμων και να τούς καλλιεργεί την αμφισβήτηση, την κριτική σκέψη και την κριτική στάση ζωής. Ο ρόλος των επιστημόνων με ειδικές και εξειδικευμένες γνώσεις για το παρελθόν και το παρόν είναι πολύ σημαντικός. Εξαιρετικά κρίσιμο είναι το τι θα επιλέξει ο κάθε επιστήμονας να αναφέρει, τι θα παραλείψει, κατά πόσο θα σταθμίσει τις συνέπειες, μιας και τα παιδιά, πολύ περισσότερο από τους/τις ενήλικους/ες, χρειάζονται προστασία από την «κακή επιστήμη». Ζητούμενο σε μια διαδικασία μάθησης δεν είναι ο βομβαρδισμός των παιδιών με πληροφορίες αλλά η διέγερση όλων των αισθήσεών τους ώστε οι γνώσεις τους για το παρελθόν να συσσωρεύονται σταδιακά και δημιουργικά, ανάλογα με την ηλικία, τις γνωστικές ικανότητες, το κοινωνικό περιβάλλον και τις μαθησιακές τους δυνατότητες. Σήμερα, τα βιβλία μουσειακής αγωγής δημιουργούν νέους τρόπους σύνδεσης με το παρελθόν δίνοντας στα παιδιά τη δυνατότητα να αντιληφθούν από πολύ νωρίς ότι τόσο οι άνθρωποι που ζουν τώρα όσο και αυτοί που έζησαν στο παρελθόν έχουν τη δική τους πορεία στο χρόνο και πως τα μουσειακά εκθέματα είναι οι μάρτυρες αυτών των διαδρομών και κατά επέκταση της ίδιας της ιστορίας. Με αυτόν τον τρόπο η ιστορία μπορεί να πάψει να είναι ένα σύνολο γεγονότων και να γίνει μια πλούσια τοιχογραφία της ανθρώπινης ύπαρξης και της σκληρής της προσπάθειας να επιβιώσει.

Λέξεις-κλειδιά: Βιβλία Μουσειακής Εκπαίδευσης, Μουσειακή Εμπειρία, Μουσειακή Εκπαίδευση, Σύνδεση Μουσείου-Σχολείου.

1. Εισαγωγή

1.1. Μουσείο-Στόχοι

Ανέκαθεν τα μουσεία προσαρμόζονταν στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δεδομένα της εποχής τους. Διαχρονικά στόχευαν στην παροχή γνώσης, προκειμένου να ικανοποιήσουν την ανθρώπινη φιλομάθεια και να συμβάλουν στην πνευματική καλλιέργεια, παρουσιάζοντας επιτεύγματα του ανθρώπινου νου και δημιουργήματα της φύσης. Στην αρχαία Ελλάδα το «Μουσείον» ήταν ένας χώρος αφιερωμένος στη μελέτη των τεχνών και των επιστημών, πρόδρομος των σημερινών μουσείων, που ονομάστηκε έτσι επειδή θεωρήθηκε τέμενος αφιερωμένο στις Μούσες-θεότητες της πνευματικής καλλιέργειας, των Καλών Τεχνών και της Παιδείας.

Οι ιδιωτικές συλλογές που αναφέρονται στην οικονομική ευημερία και στην κοινωνική προβολή μεμονωμένων προσώπων αποτελούσαν κατά την αρχαιότητα την απαρχή του μουσείου. Την περίοδο του Μεσαίωνα, τα έργα τέχνης συσσωρεύονταν στα μοναστήρια και κάποια διέφευγαν στη Δύση. Στην Αναγέννηση, παρατηρήθηκε συλλογή αγαλμάτων, πανοπλιών, νομισμάτων, έργων ζωγραφικής και βιβλίων από ευγενείς και πλούσιους.

Παράλληλα, την εποχή αυτή, υπήρξαν συλλογές από φυτά, έντομα και πετρώματα που αποτέλεσαν αργότερα τα μουσεία Φυσικής Ιστορίας. Στα χρόνια που ακολούθησαν ο όρος του μουσείου εκπροσωπούσε είδος ερευνητικού ινστιτούτου, έπειτα συνδέθηκε με συγκεκριμένη συλλογή φυσικών ή ιστορικών επιλογών και την περίοδο του Διαφωτισμού συνδέθηκε με την εγκυκλοπαιδική συλλογή. Στις αρχές του 19ου αιώνα, ο όρος μουσείο αποκτά μια πιο διευρυμένη σημασία και συνδέεται με την πολιτιστική αναπαράσταση της δημόσιας ή εθνικής ταυτότητας ενός λαού. Την εποχή αυτή το μουσείο αλλάζει τη λειτουργία του και από ένας κλειστός χώρος φύλαξης πολιτιστικών αγαθών ιδιωτικού χαρακτήρα γίνεται κρατικός θεσμός και δημόσιο ίδρυμα που περιέχει συλλογές βασιλιάδων και ηγεμόνων. Ο John Cotton Dana, διευθυντής του Newark Museum στο New Jersey, το 1909, εκφράζει τη φιλοσοφία του για τα μουσεία ως: *«Ένα καλό μουσείο προσελκύει, ψυχαγωγεί, δημιουργεί περιέργεια, οδηγεί σε ερωτήματα και με αυτόν τον τρόπο προωθεί τη μάθηση. Είναι ένας εκπαιδευτικός μηχανισμός που μπορεί να βοηθήσει τα μέλη της κοινότητας να γίνουν πιο ευτυχισμένα και πιο σοφά»*.

Έκτοτε και μέχρι σήμερα, το μουσείο αποτελεί μη κερδοσκοπικό ίδρυμα, το οποίο είναι ανοικτό στην κοινωνία και περιέχει πληροφορίες για τις υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντος και έχει σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία και πιο συγκεκριμένα: *«Το μουσείο είναι ένα μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτό στο κοινό, που ερευνά τα υλικά αντικείμενα των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, αποκτά αυτά τα αντικείμενα, τα διατηρεί, τα ερμηνεύει και τα εκθέτει προς όφελος του κοινού μέσα από διαδικασίες μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας»* (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων, ICOM 1987).

«Το μουσείο είναι ένας μόνιμος, μη κερδοσκοπικός, στην υπηρεσία της κοινωνίας, ο οποίος ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει τεκμήρια της υλικής και άυλης κληρονομιάς. Ανοικτά και προσβάσιμα στο κοινό, χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προάγουν την ποικιλομορφία και την αειφορία. Λειτουργούν και επικοινωνούν με επαγγελματική δεοντολογία και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες με σκοπό την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, τον αναστοχασμό και τη διάδοση της γνώσης» (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων, ICOM 2022).

Η σημασία του μουσείου είναι καθοριστική, καθώς μέσω αυτού συντίθενται νοήματα, τα οποία συντελούν στη μετάδοση μηνυμάτων. Τα μηνύματα αυτά αναφέρονται στις πληροφορίες, στα ερωτήματα και στις εντολές που θέτει ένα μουσείο. Αυτό αποτελεί και τη μαγεία αυτού του χώρου, καθώς η επαφή με το υλικό που υπάρχει σε κάθε είδος μουσείου αποτελεί μια απροσδόκητη γνωστική διαδικασία, η οποία συνδέει το παρελθόν με το παρόν μέσω των τεκμηρίων. Το μουσείο αποτελεί το κυρίαρχο μέσο, όπου διαφυλάσσονται και προβάλλονται η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά και προσφέρει τη δυνατότητα σε κάθε επισκέπτη να μελετήσει το παρελθόν και το παρόν, να προβληματιστεί και να αποκτήσει πληθώρα γνώσεων αλλά και να ψυχαγωγηθεί. Γίνεται έτσι εμφανής η παιδαγωγική διάσταση των μουσείων, η οποία στοχεύει στην επαφή και τη διάδραση των επισκεπτών/τριών με το εκθεσιακό υλικό και στη σύνδεση του παρόντος με το παρελθόν. Οι νέες ειδικότητες που έχουν δημιουργηθεί για το σκοπό αυτό οδηγούν στη συνεργασία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και μουσειακών οργανισμών αποσκοπώντας στην ανάπτυξη καινοτόμων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Οι ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας απαιτούν την αντιμετώπιση των καθημερινών προκλήσεων που εμφανίζονται και το μουσείο οφείλει κάθε φορά να επαναπροσδιορίζει τους στόχους και τις προτεραιότητές του προκειμένου να αποκτά τη δυναμική του και να συμβαδίζει με τις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας.

Εικόνα 1. Εικονογράφηση από το βιβλίο «Όταν τα Αγάλματα Ξύπνησαν», ©Ε. Καραγιαννίδου

Ο ρόλος των μουσείων σήμερα δεν είναι απλώς η συλλογή, η έρευνα, η συντήρηση και η προβολή των εκθεμάτων αλλά και η ανάπτυξη νέων και αποτελεσματικών μεθόδων, που θα ωθήσουν το κοινό να επισκέπτεται και να έρχεται σε επαφή με τις συλλογές των εκθεμάτων. Το μουσείο παράγει τις γνώσεις των εκθεμάτων του παρελθόντος και στόχος του είναι να βοηθήσει το κοινό να αποτελέσει μέρος αυτής της εμπειρίας. Αποτελεί έναν χώρο στον οποίο, παράλληλα με την ψυχαγωγία και την πληροφόρηση, μπορούν να δημιουργηθούν πρωτότυπες εμπειρίες.

2. Μουσειοπαιδαγωγική

Από τον συγκερασμό δύο επιστημονικών κλάδων, της μουσειολογίας και της παιδαγωγικής δημιουργήθηκε η Μουσειοπαιδαγωγική που έχει ως στόχο τη σύνδεση της εκπαίδευσης και της μάθησης με τον πολιτισμό. Αποτελεί ένα διεπιστημονικό πεδίο που συνδέει την εκπαίδευση με τον πολιτισμό, το σχολείο με το μουσείο βοηθώντας το μουσείο να εκπληρώσει τον εκπαιδευτικό και κοινωνικό του ρόλο. Στο παρελθόν αντί του όρου «Μουσειοπαιδαγωγική» είχαν χρησιμοποιηθεί και οι όροι «μουσειακή αγωγή», «μουσειακή εκπαίδευση», «μουσειακή μάθηση». Η μουσειακή αγωγή ως όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά όταν ακόμα δεν είχαν εισαχθεί στη φιλοσοφία της λειτουργίας των μουσείων τα οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα. Τα μουσεία ήταν χώροι έκθεσης αντικειμένων, τα οποία μπορούσε το κοινό να τα επισκεφτεί και με δική του πρωτοβουλία να δει και να εξετάσει τα εκθέματα. Το μουσείο ήταν από την άποψη αυτή φορέας αγωγής του ατόμου, χωρίς να απαιτείται κάποια ειδική παιδαγωγική παρέμβαση από εξειδικευμένο προσωπικό του μουσείου ή τους/τις εκπαιδευτικούς του σχολείου.

Από τη στιγμή που άρχισε ο εκπαιδευτικός ρόλος των μουσείων να κινείται σε πιο οργανωμένο πλαίσιο, υιοθετήθηκαν όροι από την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία όπως "Museum Education". Η μουσειακή εκπαίδευση μπορεί να λάβει χώρα και εκτός του μουσείου. Έτσι σιγά σιγά αναπτύσσεται μια νέα αντίληψη, πολύ πιο ανοικτή, καθώς η μουσειακή εκπαίδευση μπορεί να γίνει σε οποιοδήποτε χώρο και όχι αυστηρά και μόνο στο μουσείο. Για παράδειγμα, εκθέματα του Μουσείου του Λούβρου μπορούν να γίνουν αντικείμενο εκπαιδευτικής επεξεργασίας ή μέρη εκπαιδευτικού σεναρίου, χωρίς απαραίτητα να απαιτηθεί οι μαθητές/τριες να ταξιδέψουν στο Παρίσι και να επισκεφτούν το Μουσείο του Λούβρου.

Στην έκδοση του ICOM Βασικές Έννοιες Μουσειολογίας (2014) υπάρχει ο εξής ορισμός για την μουσειακή εκπαίδευση: «Μουσειακή Εκπαίδευση ορίζεται ως ένα σύνολο αξιών, εννοιών, γνώσεων και πρακτικών που έχουν ως στόχο να διασφαλίσουν την ανάπτυξη του

επισκέπτη. Είναι μια διαδικασία πολιτιστικής καλλιέργειας που βασίζεται σε παιδαγωγικές μεθόδους ανάπτυξης, πραγμάτωσης και απόκτησης νέων γνώσεων», ενώ ως «Μουσειοπαιδαγωγική θεωρείται ό,τι περικλείει όλες τις δραστηριότητες που μπορεί να προσφέρει ένα μουσείο ανεξάρτητα από την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο ή το κοινωνικό υπόβαθρο του κοινού». Η αυξανόμενη βαρύτητα που αποδίδεται στον εκπαιδευτικό ρόλο των μουσείων αποδεικνύεται από το 1977, όταν τον Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM), στην προσπάθειά του να αναδείξει τον ρόλο των μουσείων στη σύγχρονη κοινωνία, καθιερώνει τη 18η Μαΐου ως «Διεθνή Ημέρα των Μουσείων».

Η μουσειακή εκπαίδευση αφορά κυρίως τη μαθησιακή διαδικασία, τις παιδαγωγικές μεθόδους και τα εκπαιδευτικά προγράμματα που λαμβάνουν χώρα στο μουσείο. Βασικά χαρακτηριστικά της είναι η βιωματική και διαδραστική μάθηση -η οποία προωθεί την ενεργό συμμετοχή και την εξερεύνηση, ξεφεύγοντας από την παραδοσιακή δασκαλοκεντρική μάθηση-, η πολυαισθητηριακή προσέγγιση -ενθαρρύνοντας τη χρήση όλων των αισθήσεων για την κατανόηση του παρελθόντος- και η διεπιστημονικότητα, συνδυάζοντας επιστήμες όπως η μουσειολογία, παιδαγωγική και πολιτισμική εκπαίδευση. Κρίνεται λοιπόν πολύ σημαντική καταρχήν στην *εκπαίδευση* -αφού διδάσκει την ιστορία και τον πολιτισμό με τρόπο δημιουργικό-, στον *πολιτισμό*, γιατί φέρνει τα άτομα σε επαφή με την πολιτιστική κληρονομιά τους και στην *κοινωνία*, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και την κατανόηση της ταυτότητας. Τα διαδραστικά εκθέματα (hands-on exhibits) τα οποία οι επισκέπτες/τριες μπορούν να αγγίξουν, να πειραματιστούν και να δουν στην πράξη επιστημονικά φαινόμενα (μουσεία επιστημών) κάνουν τη γνώση πιο συγκεκριμένη, κατανοητή και ελκυστική, ειδικά για τα παιδιά.

3. Μάθηση μέσα από τα αντικείμενα

Υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στα άτομα και τα αντικείμενα, με τα τελευταία να αποκτούν τη δική τους «κοινωνική ζωή» μέσα σε συγκεκριμένα πολιτισμικά και ιστορικά περιβάλλοντα. Η μάθηση μέσα από τα αντικείμενα (Object Based Learning) είναι μια μαθητοκεντρική προσέγγιση η οποία χρησιμοποιεί τα αντικείμενα για να διευκολύνει τη μάθηση. Είναι ένας τύπος βιωματικής και ενεργητικής μάθησης που διακρίνεται για την εστίαση στα φυσικά υλικά και στην αισθητηριακή προσέγγιση, καθώς οι μαθητές/τριες οδηγούνται στη διαδικασία της μάθησης και της κατανόησης μέσω της ενεργούς τους αλληλεπίδρασης με τα αντικείμενα. Τα τελευταία ιδωμένα από διαφορετικές οπτικές γωνίες επιδέχονται πολλαπλές αναγνώσεις και ερμηνείες και μπορούν να δώσουν φωνή σε πολλές διαφορετικές ιστορίες. Με σωστές και κατάλληλες ερωτήσεις, ικανές να πυροδοτήσουν και να δώσουν ερεθίσματα για αλληλεπίδραση και συζήτηση, μπορούν να αποτελέσουν μια ανεξάντλητη πηγή πληροφοριών όχι μόνο για τη χρήση των αντικειμένων αυτών και των ιδιοτήτων τους αλλά ταυτόχρονα και για την πορεία τους στον χρόνο και την ιστορική τους διαδρομή.

Η αισθητηριακή προσέγγιση δίνει βαρύτητα στην συμμετοχή όλων των αισθήσεων με την οπτική, ακουστική, απτική, οσφρητική εμπλοκή των παιδιών με τα αντικείμενα και καλλιεργεί την κριτική σκέψη καθώς τα παιδιά εμπλέκονται ενεργά στη διαδικασία εξερεύνησης, προβληματισμού, συγκρίσεων, πειραματισμού, υποθέσεων, προβλέψεων και εξαγωγής συμπερασμάτων. Η μάθηση γίνεται ελκυστική και τα παιδιά διευκολύνονται ανακαλώντας πιο εύκολα ιδέες που σχετίζονται με τα αντικείμενα. Μέσα από τα αντικείμενα ξετυλίγονται ιστορίες για ανθρώπους, συνήθειες, παραδόσεις, ιδέες, αποκαλύπτονται δηλαδή πληροφορίες για τον πολιτισμό, την ιστορία, την τεχνολογία, την τέχνη και τις κοινωνικές αξίες ενώ παράλληλα δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να αναπτύξουν την

ικανότητά τους για προσεκτική και κριτική παρατήρηση του κόσμου.

Τα μουσεία είναι οι ιδανικοί χώροι για τη μάθηση μέσα από τα αντικείμενα καθώς είναι γεμάτα από εκθέματα που κρύβουν τις δικές τους ιστορίες και μπορούν να παρέχουν πολύτιμες δημιουργικές προσεγγίσεις και να προσφέρουν εναλλακτικούς τρόπους μάθησης, που να βοηθάνε, ίσως και πιο αποτελεσματικά, στην επίτευξη των στόχων ενός εκπαιδευτικού προγράμματος. Τα εκθέματα των μουσείων μπορούν να δώσουν στα παιδιά μάθηση με νόημα και διάρκεια όχι μόνο κατά την διάρκεια μιας επίσκεψής σε ένα μουσείο αλλά και κατά τη διάρκεια ενός μαθήματος στο σχολείο.

4. Εκπαιδευτικά προγράμματα στο μουσείο

Η παρουσίαση του αρχαιολογικού παρελθόντος στο παιδικό κοινό και η προσέγγισή του ως συστατικό στοιχείο της σύγχρονης κοινωνίας, μέσα από διεπιστημονικά εκπαιδευτικά προγράμματα μπορεί να προσφέρει εξαιρετικές δυνατότητες εκπαίδευσης στις πολυπλοκότητες της ζωής, του πολιτισμού και της ταυτότητας και να συμβάλει στην προαγωγή μιας διαπολιτισμικής κατανόησης και ενσυναίσθησης, καταπολεμώντας τα στερεότυπα και τον φόβο για το άγνωστο που απειλούν την αρμονία και τη συνοχή των κοινωνιών σε ολόκληρο τον κόσμο. Μουσεία και πολιτιστικοί οργανισμοί, μέσα από τέτοιου είδους προγράμματα, μπορούν να δώσουν την ευκαιρία σε σχολικές μονάδες να έρθουν σε επαφή με τρόπο δημιουργικό και διασκεδαστικό με το πολύτιμο παρελθόν.

Οι συμμετέχοντες/ουσες των προγραμμάτων αυτών δεν μπορούν να αποτύχουν. Τυχόν λάθη δεν οδηγούν σε κακό βαθμό αλλά σε αναγνώριση καλών και κακών πρακτικών μέσω προσωπικού πειραματισμού. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα διακατέχονται από ισότιμη συμμετοχή και υποστηρικτικό οικείο περιβάλλον που προσφέρει αυξημένες συγκινήσεις. Έτσι, το μουσείο μετατρέπεται σε θαυμαστό σκηνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούν να διατυπωθούν παράξενες και αξιολήπτές ιστορίες. Η γνώση προσφέρεται χωρίς να απαιτεί επίπονη διανοητική επεξεργασία, δίνεται προβάδισμα στην «ιδέα» και την «ερμηνευτική παρουσίαση των αντικειμένων». Η εργαστηριακή μορφή των προγραμμάτων προσφέρει «ενεργητική βιωματική διαδικασία» με τη μορφή του πειραματισμού και της ανακάλυψης (μαθαίνω μέσα από την πράξη) ενώ παράλληλα αναπτύσσεται «διαλεκτική σχέση» με τα μουσειακά αντικείμενα τα οποία ως ενεργά δημιουργήματα εμπεριέχουν πολιτιστικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την εποχή που τα γέννησε αλλά και την εποχή που τα φιλοξενεί. Η δημιουργία ενσυναίσθητικών σχέσεων, η αύξηση της αυτοπεποίθησης, της αυτοεκτίμησης, η βαθμιαία συσσώρευση «χαρούμενης γνώσης» και η άσκηση της κριτικής ματιάς είναι μερικά μόνο από τα οφέλη των προγραμμάτων αυτών.

5. Βιβλία μουσειακής αγωγής

Τα βιβλία αποτελούν ίσως το πιο θεμελιώδες εργαλείο για την εμβάθυνση στην επιστημονική γνώση. Βοηθούν, μέσω της εκλαϊκευσης της επιστήμης, στη μετατροπή δυσνόητων θεωριών σε συναρπαστικές ιστορίες κάνοντας την επιστήμη μέρος της γενικής κουλτούρας. Μπορούν να προσφέρουν μια γενική εικόνα για ένα θέμα συνοψίζοντας τα συμπεράσματα εκατοντάδων ερευνητικών άρθρων, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη επισκόπηση ενός θέματος που ένας μη ειδικός δε θα είχε τον χρόνο να μελετήσει μόνος του. Σε αντίθεση με τις ξερές ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις, τα βιβλία συχνά αναδεικνύουν τις προσωπικές ιστορίες, τις αποτυχίες και το πάθος των επιστημόνων, κάνοντας την επιστήμη πιο «ανθρώπινη» και προσιτή. Με αυτόν τον τρόπο, δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες, και ιδιαίτερα στους/στις νέους/ές, να διαμορφώνουν προσωπικά ερωτήματα και να αναπτύσσουν κριτική στάση απέναντι στις πληροφορίες που δέχονται καθημερινά.

Εικόνα 2. Εξώφυλλα βιβλίων μουσειακής εκπαίδευσης

Τα βιβλία μουσειακής εκπαίδευσης είναι εξειδικευμένα συγγράμματα που εστιάζουν στον τρόπο με τον οποίο τα μουσεία λειτουργούν ως χώροι μη τυπικής εκπαίδευσης, μάθησης και διάχυσης της γνώσης στο ευρύ κοινό. Συνδυάζουν θεωρητικές προσεγγίσεις με πρακτικές εφαρμογές μετατρέποντας την επίσκεψη στο μουσείο από μια απλή παρατήρηση σε μια βιωματική εκπαιδευτική εμπειρία. Πολλές φορές, η επιτυχία τους έγκειται στον συνδυασμό διάφορων επιστημονικών πεδίων όπως για παράδειγμα της μουσειολογίας με την παιδαγωγική, της ψυχολογίας, των θετικών επιστημών και των νέων τεχνολογιών. Επικεντρώνονται στη μουσειοπαιδαγωγική μάθηση χρησιμοποιώντας μουσειοσκευές, ψηφιακά μέσα και βοηθούν στην ανάπτυξη βιωματικών δραστηριοτήτων. Εστιάζουν στο πώς σύνθετες επιστημονικές έννοιες (από τις φυσικές επιστήμες, την τεχνολογία, το περιβάλλον) μπορούν να μεταδοθούν με κατανοητό και ελκυστικό τρόπο και εξετάζουν τον ρόλο της μουσειακής επικοινωνίας μέσω των εκθεμάτων. Συνδέουν επίσης το σχολείο με το μουσείο προτείνοντας τρόπους με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αξιοποιήσουν τα μουσεία για να ενισχύσουν το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών τους. Εκτός από τους/τις εκπαιδευτικούς τα βιβλία αυτά είναι χρήσιμα σε μουσειοπαιδαγωγούς, επιμελητές/τριες εκθέσεων, ερευνητές/τριες και φοιτητές/τριες συναφών επιστημών αλλά και για όποιον/οια αγαπά την τέχνη, την αρχαιολογία και τις ερμηνείες που τις περισσότερες φορές βρίσκονται καλά κρυμμένες.

Στην εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης, ο ρόλος των βιβλίων βλέπουμε να μετασχηματίζεται αλλά και να παραμένει θεμελιώδης. Το βιβλίο δεν εξαφανίζεται, αλλά εξελίσσεται με τους συγγραφείς να μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα εργαλεία της Τεχνητής Νοημοσύνης για έρευνα, έμπνευση ή ακόμα και για τη συγγραφή τμημάτων του έργου τους. Είναι αλήθεια πως η Τεχνητή Νοημοσύνη μπορεί να γράψει ένα τεχνικό εγχειρίδιο ή ένα απλό παραμύθι μέσα σε δευτερόλεπτα. Παρόλα αυτά, τα βιβλία εξακολουθούν να αποτελούν την πρωταρχική πηγή αυθεντικής ανθρώπινης εμπειρίας, συναισθηματικού βάθους και σύνδεσης, ηθικού περιεχομένου, γνώσης και δημιουργικότητας, καθώς και το μέτρο σύγκρισης για την ποιότητα της ανθρώπινης σκέψης. Αποτελούν τη βάση δεδομένων για την εκπαίδευση των μοντέλων της Τεχνητής Νοημοσύνης, προσφέροντας δομημένη γνώση, σύνθετη σκέψη και πλούτο γλώσσας. Ας μην ξεχνάμε πως η Τεχνητή Νοημοσύνη έχει την ικανότητα να συνθέσει πληροφορίες αλλά δεν έχει «ψυχή», αναμνήσεις ή συναισθήματα για να γεννήσει πρωτότυπη τέχνη. Τα βιβλία θα παραμένουν το «καταφύγιο» της ανθρώπινης σκέψης, η κύρια «κιβωτός» της ανθρώπινης ιστορίας, φιλοσοφίας και συνείδησης, λειτουργώντας ως καθρέφτης της ανθρώπινης φωνής.

6. Η σημασία της Διεπιστημονικότητας ξεκινώντας από την εκπαίδευση

Η διεπιστημονικότητα (interdisciplinary) είναι ο συνδυασμός δύο ή και περισσότερων κλάδων επιστημονικής γνώσης σε μια δραστηριότητα π.χ. ένα ερευνητικό πρόγραμμα. Ο όρος βρίσκει την πλήρη σημασία του όταν δημιουργείται κάτι νέο από τη σκέψη πέρα από τα σύνορα των επιστημών. Ειδικότερα, σύμφωνα με την UNESCO, υπάρχουν τρεις βασικοί όροι που συνήθως χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν την έννοια της διεπιστημονικότητας. Ο πρώτος όρος

είναι η «πολυεπιστημονικότητα» που αναφέρεται σε μια απλή παράθεση των επιστημονικών δεδομένων κάθε επιστήμης για ένα συγκεκριμένο πρόβλημα, χωρίς να γίνεται κάποια περαιτέρω σύνδεση. Ο δεύτερος όρος, ίσως και ο πιο πλήρης εννοιολογικά, είναι αυτός της «διεπιστημονικότητας» που βασίζεται στη συστηματική προσέγγιση και προϋποθέτει επαρκή γνώση των εννοιών των εμπλεκόμενων επιστημών, ενώ η «δια-επιστημονικότητα» είναι ένας όρος πιο φιλόδοξος εφόσον προϋποθέτει και εννοιολογική ενοποίηση των επιστημών. Ο τελευταίος όρος παραπέμπει ουσιαστικά στην έννοια της διαθεματικότητας η οποία σχετίζεται άμεσα και σε κάποιο βαθμό προϋποθέτει τη διεπιστημονική προσέγγιση στην εκπαίδευση.

Για πολλές δεκαετίες, υπήρχε η παραδοσιακή αντίληψη περί διακριτής κατηγοριοποίησης των επιστημών. Μια αντίληψη που διέπνεε τη δομή των προγραμμάτων σπουδών των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων με τα μαθήματα τους και το εκπαιδευτικό υλικό να υπηρετούν το μοντέλο της διαρκούς εξειδίκευσης. Ωστόσο η σταδιακή μετάβαση της επιστημολογίας από την αρχή του κατακερματισμού στην αρχή της ενοποίησης επηρέασε συνολικά και την πανεπιστημιακή κοινότητα και την έρευνα. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 παρατηρείται μια τάση αποδοχής της διεπιστημονικής μεθόδου και οι επιστήμονες αρχίζουν να συνειδητοποιούν σιγά σιγά τον ενιαίο χαρακτήρα της γνώσης και να ξεπερνούν σταδιακά τη στερεοτυπική πρόσληψη των επιστημών ως συσώρευση ασύνδετων μεταξύ τους πεδίων.

Σήμερα μεγάλες επιστημονικές ομάδες είναι πλέον διεπιστημονικές, καθώς απαιτούνται επιστήμονες διαφορετικών ειδικοτήτων για την επίλυση πολυσύνθετων προβλημάτων. Ο κατακερματισμός της γνώσης αποδεικνύεται όλο και πιο ανεπαρκής για να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά σύνθετα σημερινά προβλήματα και να αναδείξει τις αιτιώδεις σχέσεις που τα διέπουν. Η εξειδίκευση θεωρείται ακόμα αναγκαία αλλά όχι πια ικανή να οδηγήσει αυτόματα στην αλήθεια και τη γνώση. Οι διεπιστημονικές προσεγγίσεις κρίνονται πια επιβεβλημένες στη σύγχρονη έρευνα αλλά και παιδαγωγική, κατά τρόπο που επηρεάζει αποφασιστικά τη διάρθρωση και τη νοοτροπία των νέων εκπαιδευτικών σπουδών σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, καθώς μόνο μέσω της διερεύνησης των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε διαφορετικούς κλάδους της γνώσης είναι εφικτό να φανερωθούν νέες διαστάσεις σε πολύπλοκα ζητήματα.

Εικόνα 3. Εικονογράφηση από το βιβλίο «Όταν τα Αγάλματα Ξύπνησαν», ©Ε. Καραγιαννίδου

7. Επίλογος

Η επικοινωνία της γνώσης είναι ένας δυναμικός τομέας που γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ της επιστημονικής κοινότητας και του ευρύτερου κοινού. Πρόκειται για μια διαδικασία «μετάφρασης» πολύπλοκων εννοιών σε κατανοητή γλώσσα, ώστε να γίνουν προσβάσιμες σε μη ειδικούς. Τα μουσεία σήμερα αναγνωρίζουν τόσο τα εκθέματά τους όσο και τα πολλαπλά νοήματα και τις διαφορετικές ερμηνείες που αυτά φέρουν και κρύβουν. Είναι πιθανό σε διαφορετικές στιγμές, ο ίδιος επισκέπτης να αντιλαμβάνεται το ίδιο αντικείμενο στην ίδια μουσειακή έκθεση διαφορετικά, καθώς αυτό αντανακλά την εξέλιξη της ίδιας του της προσωπικότητας- λειτουργεί σαν ένας καθρέφτης. Συγχρόνως όμως, ένα έκθεμα μπορεί να επιδράσει στον θεατή τροποποιώντας τον ή αλλάζοντάς τον, έτσι ώστε αυτός να γίνεται ένα κάπως διαφορετικό πρόσωπο από αυτό που ήταν προηγουμένως. Οι επιμελητές είναι αυτοί που επιλέγουν κάθε φορά ποια ερμηνεία θα παρουσιαστεί μέσα από την κάθε έκθεση και ποιος θα είναι ο τρόπος αναπαράστασης. Το ίδιο έκθεμα, μέσα στο ίδιο μουσείο, αν ενσωματωθεί σε άλλη εκθεσιακή ενότητα μπορεί να αποκτήσει τελείως διαφορετικό νόημα. Η κάθε έκθεση φέρει λοιπόν την σφραγίδα του ανθρώπου που τη δημιουργεί και εμπεριέχει τα νοήματα και τις ερμηνείες που οι μουσειολόγοι θέλουν να παρουσιάσουν, τις ιστορίες που επιθυμούν να αφηγηθούν. Η πλαisiώση των εκθέσεων με βιβλία και συνοδευτικό υλικό αποτελεί θεμελιώδη πτυχή της μουσειολογικής προσέγγισης, μετατρέποντας μια απλή παράθεση αντικειμένων σε μια ολοκληρωμένη αφηγηματική και εκπαιδευτική εμπειρία. Το υλικό αυτό δεν λειτουργεί απλώς συμπληρωματικά, αλλά διευρύνει τη γνώση παρέχοντας τις απαραίτητες πληροφορίες για την κατανόηση των εκθεμάτων. Προσφέρει πλαίσιο και συνδέει τα εκθέματα με την ευρύτερη ιστορική, κοινωνική ή καλλιτεχνική τους σημασία και καθιστά μια έκθεση πιο προσιτή και ελκυστική σε ευρύτερο κοινό. Φυσικά, τα μουσεία αποτελούν και θα αποτελούν έναν από τους πιο σημαντικούς και έμπιστους φορείς για τη μεταφορά της επιστημονικής γνώσης στο κοινό. Είναι γεγονός πως εδώ και χρόνια ο ρόλος τους έχει εξελιχθεί από «φύλακες» αντικειμένων» σε «ζωντανά κέντρα επικοινωνίας και μάθησης».

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abbs, P. (2003). *Against the flow: The arts, postmodern culture and education*. London, England: RoutledgeFalmer.
- Avenier, P. (1999). Putting the public first: The French experience. *Museum International*, 51(4), 31–34.
- Awadallah, W., & Khlaif, Z. N. (2024). AI-resistant assessments in higher education: Practical insights from faculty training workshops. *Frontiers in Education*, 9, 1499495. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1499495>
- Barlow, A. (2016). Beyond object lessons: Object-based learning in the academic library. In N. LeMire, A. Farrell, E. Skadsem, & C. Wright (Eds.), *The experimental library: Transforming academic and research libraries through the power of experiential learning*. Boston, MA: Elsevier, 137–148.
- Baron, N. (2010). *Escape from the ivory tower: A guide to making your science matter*. Washington, DC: Island Press.
- Bowater, L., & Yeoman, K. (2012). *Science communication: A practical guide for scientists*. Oxford, England: Wiley-Blackwell.
- Carrozzino, M., Colombo, M., Tecchia, F., Evangelista, C., & Bergamasco, M. (2018). Comparing different storytelling approaches for virtual guides in digital immersive museums. In L. T. De Paolis & P. Bourdot (Eds.), *Augmented reality, virtual reality, and computer graphics*.

- Cham, Switzerland: Springer, 292–302.
- Carter, D. (2018). Narrative learning as theory and method in arts and museum education. *Studies in Art Education*, 59(2), 126–144.
- Chatterjee, H. (2011). Object-based learning in higher education: The pedagogical power of museums. *University Museums and Collections Journal*, 3, 179–181.
- Chatterjee, H., & Hannan, L. (2015). *Engaging the senses: Object-based learning in higher education*. London, England: Routledge.
- Durbin, G., Morris, S., & Wilkinson, S. (1990). *Learning from objects: A teacher's guide*. London, England: English Heritage.
- Guerry, E., Thogersen, J., Hammond, G., & Simpson, A. (Eds.). (2023). *Teaching with objects 1: The knowledgeable object*. Proceedings of the Knowledgeable Object Symposium, Chau Chak Wing Museum, The University of Sydney.
- Hein, G. E. (2006). Museum education. In S. Macdonald (Ed.), *A companion to museum studies*. Oxford, England: Blackwell Publishing, 340–352.
- Hennigar Shuh, J. (1982). Teaching yourself to teach with objects. *Journal of Education*, 7(4).
- Hooper-Greenhill, E. (1992). *Museums and the shaping of knowledge*. London, England: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (1996a). *The educational role of the museum*. London, England: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (1996b). *Museum and gallery education*. Leicester, England: Leicester University Press.
- Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and education: Purpose, pedagogy, performance*. London, England: Routledge.
- Kador, T., & Chatterjee, H. (2021). *Object-based learning and well-being: Exploring material connections*. London, England: Routledge.
- Karagiannidou, E. (2022). *Myrto's perfume*. Thessaloniki, Greece: Thermaikos Publications–IANOS.
- Kopytoff, I. (1986). The cultural biography of things: Commoditization as process. In A. Appadurai (Ed.), *The social life of things: Commodities in cultural perspective*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 64–91.
- McCaffery, J., Miller, A., Vermehren, A., & Fabola, A. (2015). The virtual museums of Caen: A case study on modes of representation of digital historical content. In *Digital Heritage International Congress* (Vol. 2). Piscataway, NJ: IEEE, 541–548.
- Morgan, M. G., & Henrion, M. (1990). *Uncertainty: A guide to dealing with uncertainty in quantitative risk and policy analysis*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Navas-Bonilla, C. del R., Guerra-Arango, J. A., Ovirido-Guado, D. A., & Murillo-Noriega, D. E. (2025). Inclusive education through technology: A systematic review of types, tools and characteristics. *Frontiers in Education*, 10, 1527851. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1527851>
- Ross, M. (2004). Interpreting the new museology. *Museum and Society*, 2(2), 84–103.
- Simpson, A. (2022). *The museums and collections of higher education*. London, England: Routledge.
- Spierling, U., & Iurgel, I. (2003). Just talking about art: Creating virtual storytelling experiences in mixed reality. In O. Balet, G. Subsol, & P. Torguet (Eds.), *Virtual storytelling: Using virtual reality technologies for storytelling*. Berlin, Germany: Springer, 233–245.
- Vom Lehn, D., Heath, C., & Hindmarsh, J. (2005). Rethinking interactivity: Design for participation in museums and galleries. In L. Ciolfi, M. Cooke, T. Hall, L. Bannon, & S. Oliva

- (Eds.), *Re-thinking technology in museums: Towards a new understanding of people's experience in museums*. Limerick, Ireland: University of Limerick, 131–136.
- Yuan, Y. (2019). Postmodern pedagogical principles of museum-informed art education. In R. Hickman et al. (Eds.), *The International Encyclopedia of Art and Design Education*. Hoboken, NJ: Wiley, 1–17.
- Καραγιαννίδου, Ε. (2019). *Το άρωμα της Μυρτώς*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Θερμαϊκός–ΙΑΝΟΣ.
- Καραγιαννίδου, Ε. (2020α). *Η φλογέρα που έλεγε την αλήθεια*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Θερμαϊκός–ΙΑΝΟΣ.
- Καραγιαννίδου, Ε. (2020β). *Το κουνελάκι και η τύχη*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Θερμαϊκός–ΙΑΝΟΣ.
- Καραγιαννίδου, Ε. (2021α). *Η Μέλια και το μέλι*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Θερμαϊκός–ΙΑΝΟΣ.
- Καραγιαννίδου, Ε. (2021β). *Η Ιλαρά και ο Φαρμάκης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Θερμαϊκός–ΙΑΝΟΣ.
- Καραγιαννίδου, Ε. (2024). *Αρχιτεκτονική κληρονομιά και έργα τέχνης: Ο ρόλος του χημικού σε μια διεπιστημονική ομάδα συντήρησης και αποκατάστασης έργων της πολιτιστικής κληρονομιάς* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Frederick University, Λευκωσία, Κύπρος.
- Καραγιαννίδου, Ε. (2025α). *Πρόταση για διεπιστημονικά εκπαιδευτικά προγράμματα με στόχο τη σύνδεση του αρχαιολογικού παρελθόντος με το παρόν και η σημασία της προστασίας/συντήρησής του* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Frederick University, Λευκωσία, Κύπρος.
- Καραγιαννίδου, Ε. (2025β). *Όταν τα αγάλματα ξύπνησαν*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Θερμαϊκός–ΙΑΝΟΣ.

